

MOGUĆNOSTI RAZVOJA INTERKULTURALNOG ODGOJA PUTEM NASTAVE VJERONAUKE

Dr. Senad BEĆIROVIĆ

Sažetak

Cilj rada je utvrđivanje mogućnosti razvoja interkulturalnog odgoja kroz nastavu vjeronauke. Budući da međunarodne institucije, koje tretiraju pitanje obrazovanja, kroz svoje službene dokumente izričito zahtijevaju razvoj interkulturalizma te da domaći zakoni o obrazovanju, prihvatajući smjernice i preporuke međunarodnih dokumenata, zahtijevaju promoviranje interkulturalnih vrijednosti, istraživali smo mogućnosti razvoja interkulturalnog odgoja putem religijskog poučavanja. Nakon određenja pojma "interkulturalni odgoj" rad je fokusiran na interkulturalne elemente u svetim tekstovima. Istraženo je na koji način sveti tekstovi potiču na poštovanje, uvažavanje i razumijevanje drugih i drugačijih. Nakon svetih tekstova, izvršen je uvid u određene dokumente religijskih zajednica te istražena njihova opredjeljenost za interkulturalne vrijednosti. Na kraju rada predstavljena su mišljenja pojedinih stručnjaka o razvoju interkulturalne osjetljivosti prilikom religijskog poučavanja.

Ključne riječi: interkulturalni odgoj, vjeronauka, sveti tekstovi, međunarodni dokumenti, dokumenti vjerskih zajednica, tolerancija, suživot, poštovanje i razumijevanje.

Interkulturalizam označava dinamične i interaktivne veze i odnose među kulturama. Interkulturalni odgoj i obrazovanje podrazumijeva odgoj za empatiju, odgoj za solidarnost, odgoj za priznanje i poštovanje različitosti, poštovanje drugačijih stilova života kao lično i društveno bogatstvo te odgoj protiv etnocentrizma, nacionalizma, rasizma i drugih faktora diskriminacije.

Religijski pluralizam Evrope direktno je utjecao i na razvoj čitavog niza projekata o interkulturalnom obrazovanju, posebno u okvirima Vijeća Evrope. Cilj interkulturalnog obrazovanja je da se pomogne mladima da shvate i razvijaju novo interkulturalno društvo. Vijeće Evrope i druge relevantne institucije insistiraju na jačanju uspostavljanja harmonijskih odnosa između različitih zajednica i odnosa u samoj zajednici. Zemlje članice međunarodnih institucija, poput UNESCO-a, Vijeća Evrope, OSCE-a, UN-a, usvojile su brojne dokumente u kojima se opeotavano i izričito zahtijeva razvijanje interkulturalnih vrijednosti putem religijskog obrazovanja s ciljem izgradnje mira, tolerancije, poštovanja, razumijevanja i suživota između pripadnika različitih kulturoloških odrednica. Tako su npr. Ujedinjene nacije usvojile *Deklaraciju o ukidanju svih oblika netolerancije i diskriminacije na temelju vjere ili uvjerenja* (Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and Discrimination Based on Religion or Belief). Član 5 (stavka 3) tretira interkulturalizam u religijskom obrazovanju:

„Dijete će biti zaštićeno od svih oblika diskriminacije na temelju religije ili vjerovanja. Ono će biti odgojeno u duhu razumijevanja, tolerancije, prijateljstva među narodima, mira i univerzalnog bratstva, poštovanja slobode vjere ili uvjerenja drugih te u punoj svijesti da će njegova energija i talenat biti posvećeni služenju njegovih prijatelja.“

Deklaracijom se garantira sigurnost od diskriminacije na temelju religije i potiče se interkulturalno obrazovanje. Potiče se razvijanje poštovanja, razumijevanja, prijateljstva, mira, univerzalnog bratstva i tolerancije putem obrazovanja.

Zakonima o obrazovanju u BiH, također, zahtijeva se promoviranje interkulturalnih vrijednosti. U Okvirnom zakonu o obrazovanju u BiH, u članu 3, definišu se ciljevi obrazovanja u BiH. Ti ciljevi obuhvataju interkulturalne vrijednosti:

- *promocija poštivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda i priprema svake osobe za život u društvu koje poštuje principe demokratije i vladavine zakona;*
- *razvijanje svijesti o pripadnosti državi Bosni i Hercegovini, vlastitom kulturnom identitetu, jeziku i tradiciji, na način primjeren civilizacijskim tekovinama, upoznavajući i uvažavajući druge i drugačije, poštujući različitosti i njegujući međusobno razumijevanje, toleranciju i solidarnost među svim ljudima, narodima i zajednicama u Bosni i Hercegovini i svijetu (Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini).*

Uzimajući u obzir neophodnost interkulturalne osvještenosti za kvalitetne međuljudske odnose te nužnost promicanja interkulturalnih vrijednosti, kako prema međunarodnim preporukama tako i domaćim zakonima o obrazovanju, istraživali smo postoje li religijski tekstovi koji bi omogućili ostvarivanje ovoga važnog zadatka obrazovanja. Također, obratili smo pažnju i na dokumente vjerskih zajednica te stavove određenih stručnjaka o promicanju interkulturalizma putem nastave vjeronauke.

Poimanje interkulturalnog odgoja

Gotovo da nema društvene zajednice u svijetu koja je uninacionalna. Multietničnost i multikulturalnost je jedna od osnovnih karakteristika savremenih društava, koja sa sobom donosi potrebu da se u odgoju i obrazovanju praktično prilazi uz uvažavanje te i takve realnosti. Multireligijski kontekst je najčešće i multikulturalan, pa i multirasni. Nastao je zbog migracija i različitih historijskih, ekonomskih i političkih previranja na lokalnoj ali i na svjetskoj razini. Fenomen uvažavanja multikulturalnosti u odgoju i obrazovanju nije nov i u svijetu nepoznat i nije samo bosanskohercegovački specifikum. S njim se uspješno nose mnoge zajednice, kao: Francuska (Alsace – Lorraine), Španija (Baski), Belgija, Švajcarska, Amerika, Kanada i mnoge druge. I na bosanskohercegovačkim prostorima to nije fenomen od jučer (Pašalić-Kreso, 1999). Stoljećima prisutan, prihvaćan je i uvažavan ne samo u svakodnevnom životu nego i u školskom sistemu.

Prije definisanja pojma „interkulturalni odgoj“ potrebno je upoznati značenje pojma

„kultura“. Pojam „kultura“ se definiše na različite načine. Nastao je od latinske riječi “cultura” što znači voditi brigu i očuvati. On u općem smislu podrazumijeva sve ono što su ljudi napravili iz sebe i svijeta, za razliku od prirode kao onoga što je zatečeno, što raste samo po sebi (*Pedagoška enciklopedija 1*, 1989). Kultura se može odrediti i kao “skup distinktivnih duhovnih, materijalnih, intelektualnih i emocionalnih obrazaca nekog društva ili grupe ljudi, zajedno s njihovom umjetnošću, književnošću, životnim stilovima, načinima zajedničkog života, sistemom vrijednosti, tradicijom i vjerovanjem“ (UNESCO - Universal Declaration on Cultural Diversity, 2001).

Veoma je interesantno kako Hofstede (1991), kao jedan od velikih stručnjaka u oblasti interkulturalnog odgoja, razumije pojam kultura. On smatra da je kultura češće izvor sukoba nego sinergije. Prema njemu, kulturalne razlike su smetnja ili neprijatnost (nuisance) u najboljem smislu, a često vode u katastrofu.

Promišljanje jedne kulture uvijek vodi razmišljanju o odnosima i interakciji među kulturama. Kulturološke razlike koje opažamo među ljudima omogućuju nam da postanemo svjesni postojanja kulture, odnosno kulturu je veoma teško razumjeti kao pojam u jednini, naprotiv, uvijek je riječ o kulturama.

Interkulturalni odgoj nastao je iz različitih pristupa, programa i potreba organizovanih obrazovanih institucija, kako bi se adekvatno odgovorilo brojnim zahtjevima, potrebama i aspiracijama različitih kulturoloških grupa. Različitim odgojno-obrazovnim pristupima utvrđeno je da nije dovoljno samo prenošenja znanja o drugima već da je neophodno razvijanje konstruktivnih odnosa među pripadnicima različitih kultura. Razvijanje konstruktivnih odnosa predstavlja bit interkulturalnog odgoja.

Interkulturalni odgoj je odgoj koji privata i podržava sve vrste različitosti u svim oblastima ljudskog života. On učenike čini osjetljivim na činjenicu postojanja različitih načina života, tradicije, običaja i pogleda na svijet te da ta raznolikost ljudskog života sve nas kulturno obogaćuje. Riječ je o odgoju koji potiče ravnopravnost, poštovanje ljudskih prava i obezbjeđuje jednake mogućnosti za sve, a istovremeno se suprotstavlja nepravdi i diskriminaciji (Gošović, et al, 2007).

Prema Falangu (1993) interkulturalni odgoj znači odgoj za mir, odgoj za razvoj, za demokratski suživot, odgoj za ljudska prava.

Perotti (1995) smatra da interkulturalno obrazovanje omogućuje djeci da se snađu u odnosima s drugim ljudima, da prošire raspon svojih referenci i dožive drukčija kulturalna obilježja svojeg okruženja. Interkulturalno obrazovanje priprema djecu za komunikaciju, osobito u konfliktnim situacijama u kojima odnosi nisu automatski.

Sveti tekstovi i interkulturalne vrijednosti

Nakon devedesetih godina prošlog stoljeća rasprave o religijskom obrazovanju u međunarodnim okvirima su izrazito intenzivirane. Pojedini autori, parcijalno posmatrajući ovaj fenomen, smatraju da je razlog ovakvim aktivnostima pojava vjerskog ekstremizma u svijetu. Međutim, ova tvrdnja bi mogla biti samo djelomično tačna, jer postoji nekoliko razloga za aktualizaciju religijskog obrazovanja posljednjih nekoliko decenija, posebno u evropskim okvirima. John Hull (1992), kao jedan od najvećih stručnjaka iz oblasti religijskog obrazovanja i njegovog utjecaja na međuljudske odnose, govori o ponovnom rađanju religijskog obrazovanja devedesetih godina prošlog stoljeća. Nakon pada komunističkih režima u centralnoj i istočnoj Evropi smanjen je utjecaj sovjetskog ateizma i mnoge zemlje su vratile religijsko obrazovanje u javne škole (Shreiner, 2005). Miješanje kultura i religija, posebno u zapadnoevropskim zemljama, doprinijelo je stvaranju multietničkih i multireligijskih sredina. Kvalitetna koegzistencija u ovakvim multikulturalnim društvima učinila je nužnim proučavanje religija kako bi se izgradile interkulturalne kompetencije kod djece i kako bi se oni osposobili za kvalitetan suživot s drugima i drugačijima. Također, važnost religije za međunarodno razumijevanje i saradnju dala je doprinos intenziviranju rasprava o religijskom izučavanju u javnim školama te iznalaženju najboljih pristupa za njenu realizaciju. Ključni razlog intenziviranja rasprava o religijskom obrazovanju, posebno od strane međunarodnih institucija, nalazi se u pokušajima da se putem religijskog obrazovanja razvija tolerancija, razumijevanje i miran suživot pripadnika različitih (ne)religijskih uvjerenja te eliminišu svi vidovi diskriminacije, posebno one koja je utemeljena na religiji.

Područje Balkana veoma je bogato različitostima (nacionalna, religijska, jezička). Religijska različitost je veoma specifična. Balkan je prostor gdje se suočavaju razne religije i to je prostor susreta katoličanstva, pravoslavlja, islama, judaizma i drugih vjerovanja. Prema Pranjiću (1996) naši su krajevi donedavno, u tom smislu, bili specifični i obogaćavajući i to ne zahvaljujući društvenoj, odnosno ideološkoj opredjeljenosti koja je katkada stvarala i konflikte među vjeroispovijestima, kako bi učvršćivala i čuvala vlast, nego zahvaljujući stvarnoj, fizičkoj blizini religijski različito opredijeljenih ljudi, koji su iz uvjerenja gradili suživot u međusobnom obogaćivanju. Otuda i vapaji da se ne ruši ono što se godinama gradilo i da se modeli „čistih“ sredina ne uzimaju kao isključivo mjerilo sigurnosti života i kao ideal prosperiteta bilo kojeg naroda. Razmišljanja u savremenoj religijskoj pedagogiji jasno naznačuju da su kulturno, politički, religijski, pa i rasno miješane sredine – budućnost koja je već na pragu (Pranjić, 1996).

Da bi učenici, odnosno generacije koje dolaze, bile osposobljene za kvalitetan suživot, neophodno je putem obrazovanja kod učenika razvijati interkulturalne kompetencije. Uzimajući u obzir povjerenje koje religije uživaju od strane građana, stručnjaci smatraju da je neophodno u religijsko obrazovanje uključiti interkulturalne elemente koji bi kod učenika razvijali interkulturalnu osjetljivost. Postavlja se veoma važno pitanje: Da li postoje određene ideje, sadržaji ili poruke u religijskim učenjima koje bi doprinijele interkulturalnoj i interreligijskoj saradnji i poštovanju među ljudima, odnosno koji bi trebali zauzeti bitnu ulogu prilikom poučavanja mladih kroz nastavu vjeronauke u sistemima javnog školovanja?

Sveti tekstovi, kako monoteističkih tako i politeističkih religija i dokumenti religijskih zajednica, uključuju ovakve sadržaje. U narednom tekstu predstavljeno je nekoliko ovakvih primjera. U Kur'anu se kaže: „O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i žene stvaramo, onda vas dijelimo na narode da biste se međusobno upoznavali. Doista je kod Allaha najodabraniji onaj ko je najbogobojazniji“ (Kur'an, Al-Hudžurat, 13).

Ovim ajetom jasno se ukazuje na nešto što je zajedničko svim ljudima, a to je da svi ljudi, bez obzira na rasu, naciju i religiju, potiču od jednog čovjeka i jedne žene – Adema i Have (Adam i Eva). Isticanje svega onoga što je

ljudima zajedničko doprinosi njihovom međusobnom poštovanju i uvažavanju. Također, kaže se da je kod Allaha najodabraniji onaj ko je najbogobojazniji, a bogobojaznost se u islamskom učenju sastoji od izvršavanja islamskih obreda ali i lijepog ophođenja (ahlaka) prema svim ljudima s kojima se čovjek susreće, a ne samo prema pripadnicima islamske religije.

Kur'an, u suri Al-Ma'ida kršćane tretira kao prijatelje: „I svakako ćeš naći da su vjernicima najbliži prijatelji oni koji govore: 'Mi smo kršćani!' To zato što među njima ima svećenika i monaha i što se oni ne ohole“ (Kur'an, Al-Ma'ida, 82). U citiranom ajetu kršćani se oslovljavaju kao prijatelji. Oslovljavanje nekoga „prijateljem“ podrazumijeva njegovo poštovanje, razumijevanje, uspostavljanje saradnje te iskrene i konstruktivne komunikacije.

Poslanik Muhammed, a.s., kaže: „O ljudi, vaš Gospodar je Jedan, vaš otac je jedan. Arap nema prednosti nad nearapom niti nearap nad Arapom niti bijelac nad crncem niti crnac nad bijelcem, osim po čuvanju od grijeha. Kod Allaha je najbolji onaj ko se najviše čuva grijeha“ (El-Buhari, 1995).

Riječi Muhammeda, a.s., pokazatelj su prisustva interkulturalizma u islamskom učenju. Prema njegovom učenju svi ljudi su jednaki, bez obzira na rasu, naciju, jezik, boju kože i sl. Posebnost po kojoj se ljudi mogu razlikovati jeste čuvanje od grijeha, a među grijeh spada i neprijemeno ponašanje i nepoštovanje dostojanstva svakog čovjeka sa svim njegovim različitostima, jer je i on poput svih ostalih – Božije stvorenje.

Pored islamskog učenja, kršćanstvo je također bogato interkulturalnim porukama koje doprinose poštovanju, lijepoj komunikaciji i saradnji među ljudima. U Evanđelju se kaže: „Ne ljubi riječima i jezikom, već djelom i istinom“ (1 Iv3, 18). Ako uđemo malo dublje u smisao ove poruke vidimo da se kršćanskim vjernicima sugerše da pored lijepih riječi ljube, odnosno čine dobro drugima svojim djelima i istinom. Nije rečeno da se čini dobro samo kršćanima već je poruka općenita i odnosi se na sve ljude.

U Evanđelju se također, kaže: „Ljubimo svoje neprijatelje.“ „Činimo dobro svojim mrziteljima i progoniteljima.“ „Molimo za one koji nas zlostavljaju“ (Lk 6, 27-28). Citirane religijske poruke potiču vjernike kršćane ne samo da poštuju druge i drugačije već da ljube i čine dobro

te mole za svoje neprijatelje, mrzitelje i progornitelje i one koji ih zlostavljaju. Ovo je također jedan u nizu argumenata kako temeljna religijska učenja potiču toleranciju, razumijevanje i poštovanje među ljudima.

Isus (Isa, a.s.) rekao je: „Sve što želite da ljudi čine vama, činite i vi njima“ (Mt, 7.12). Ovom porukom Isus (Isa, a.s.) ukazuje da se nikom ne smije činiti ono što ne bi želio da se njemu učini.

Elementi interkulturalnosti nisu prisutni samo u monoteističkim religijama. Njih nalazimo i u mnogim politeističkim učenjima.

Hinduizam svakom dozvoljava ponašanje u skladu s razumom sve dok nekom ne nanese zlo. On traži izvršavanje dužnosti. To je religija slobode koja nikoga ne ograničava u slobodi vjerovanja i načinu iskazivanja odanosti i obožavanja. U njemu nema progona zbog vjere. Odlika budizma bila je jednakost svih ljudi. Buda je propovijedao o svim ljudima. Ljubav prema svim živim bićima – to je etika budizma. To je religija tolerancije koja nije ničim ograničavala svoje štovatelje (Cvitković, 2005a).

Dokumenti vjerskih zajednica o razumijevanju i uvažavanju drugih i drugačijih

Dokumenti vjerskih zajednica, također, ukazuju na potrebu razvoja i jačanja tolerancije i suživota s pripadnicima drugih religija.

U prijedlogu nacrt platforme Islamske zajednice u BiH za dijalog, posebno se naglašava važnost tolerancije, međusobnog poštovanja i uvažavanja te vjerskih sloboda. Donosimo nekoliko najrelevantnijih tačaka:

- Slobodno manifestiranje religije i poštivanje drugačijeg uvjerenja i religijske prakse bitan je aspekt postizanja modernih demokratskih standarda i nastavljanje višestoljetne prakse u BiH u kojoj su ljudi različitih religijskih uvjerenja živjeli i manifestirali svoju religioznost;
- Islamska zajednica je otvorena za vjerski dijalog napose s predstavnicima monoteističkih religija: kršćanstvom (kršćanskim denominacijama: pravoslavnom, katoličkom i protestantskom) i judaizmom;
- IZ je spremna voditi dijalog i s novim (i brojčano manjim) vjerskim zajednicama u BiH;
- - IZ smatra da svaka zajednica i crkva mora osuditi i sankcionirati pojedince ili

skupine iz svojih redova koji šire vjersku mržnju, negativno govore i omalovažavaju vjerovanja drugih ili potiču netoleranciju i netrpeljivost prema pripadnicima drugih vjera ili uvjerenja;

- IZ se zalaže da se u obrazovnom sistemu vjerskih škola i fakulteta, ali i u udžbenicima javnih škola (u predmetima koji su prikladni zato), uvrsti program o tradicionalnim vjerama, vjerskim zajednicama i crkvama u BiH, koje bi napisali predstavnici svake zajednice, te na taj način dali punu informaciju svim učenicima i studentima u BiH o toj važnoj temi;
- IZ se zalaže da se povremeno u nastavi na fakultetima angažiraju profesori koji bi predstavili učenje svoje vjere, zajednice ili crkve o doktrinarnim pitanjima i pitanjima drugih u vlastitoj vjeri i praksi;
- IZ će nastaviti afirmirati vrijednosti međuvjerskoga suživota, tolerancije, poštivanja drugačijih uvjerenja, uvjerenja da je to put koji BiH i njene građane može približiti zemljama koje imaju visok nivo sigurnosti, stabilizacije i poštivanja različitosti u društvu.¹

Navedeni dio platforme IZ jasno ukazuje na njenu opredijeljenost za toleranciju, poštovanje, suživot i dijalog kako s pripadnicima monoteističkih religija, isto tako i s brojčano manjim religijskim zajednicama. Ovom platformom Islamska zajednica se zalaže za uvođenje elemenata kojima se potiče interkulturalni odgoj u nastavne sadržaje na svim nivoima obrazovanja. Dokumenti Katoličke crkve, također, snažno naglašavaju toleranciju prema drugima, a posebno prema monoteističkim religijama islamu i judaizmu. To potvrđuju dokumenti II vatikanskog koncila od 1972. godine.

- Katolička crkva bodri svoje sinove da razborito i s ljubavlju, putem razgovora i suradnje sa sljedbenicima ostalih religija, svjedočeći kršćansku vjeru i život, priznaju, čuvaju i promiču ta duhovna i moralna dobra kao i te socijalno-kulturalne vrednote. Crkva gleda s poštivanjem i muslimane, koji se klanjaju jedinom Bogu, Živome i subzistentnome, Milosrdnom i Svemogućem, Stvoritelju nebesa i zemlje, koji je govorio ljudima. Oni se svom dušom nastoje podložiti Njegovim

¹ http://www.rijaset.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=5756:nacrt-platforme-islamske-zajednice-u-bih-za-dijalog&catid=262:nacrt-platforme-islamske-zajednice-u-bih&Itemid=76 (5.5.2010)

skrovitim odlukama, kao što se Abraham, na koga se islamska vjera rado poziva, podložio Bogu. Budući da je tijekom stoljeća između kršćana i muslimana dolazilo do čestih sukoba i neprijateljstva, Sveti Sabor poziva sve da se, zaboravivši što je bilo, iskreno trude oko međusobnog razumijevanja i da zajednički štite i promiču socijalnu pravdu, ćudoredna dobra, mir i slobodu za sve ljude (*Drugi vatikanski koncil. Dokumenti*, 1972).

- Kršćani imaju dosta razloga za tolerantan odnos spram sljedbenika i židovske religije. Krist i apostoli potječu iz židovskog naroda. Židovi su kršćanima podarili Stari zavjet. Dakle, zajednička baština približava kršćane i sljedbenike židovske religije. Kad je kršćanima i židovima zajednička tako velika duhovna baština, Sveti Sabor želi gajiti i preporučiti međusobno upoznavanje i poštivanje jednih i drugih, koje se zadobiva osobito biblijskim i teološkim studijem i bratskim razgovorima. Crkva osuđuje svaku diskriminaciju ljudi koja se provodi zbog rase ili boje, društvenog položaja ili religije kao stranu Kristovu duhu. Zato Sveti Sabor, idući tragovima svetih apostola Petra i Pavla, žarko zaklinje kršćane-vjernike da „vladajući se lijepo među poganima“ (1 Pt 2, 12), ako je moguće, koliko je do njih, žive u miru sa svim ljudima (*Drugi vatikanski koncil. Dokumenti*, 1972).

Ovim dokumentom potiče se poštovanje i uvažavanje drugih, a posebno muslimana i židova. Dokument promovira mir, slobodu za sve ljude, a osuđuje diskriminaciju i nepravdu.

Stavovi stručnjaka o promoviranju interkulturalnih vrijednosti putem religijskih sadržaja

Pored sadržaja iz svetih knjiga i dokumenta vjerskih zajednica i brojni stručnjaci su podigli svoj glas za promoviranje vjerske tolerancije i suživota. Prema Šušnjiću (2001) jedna kultura i religija ne može postati svjesna sebe, to jest svoga identiteta, bez odnosa s drugim kulturama i religijama, koje se od nje razlikuju. Ako se dva načina mišljenja, vjerovanja i prakse toliko razlikuju da se ne može naći neko polje uzajamnog razumijevanja, onda nije mali plod razgovora među njima ako se ustanove granice preko kojih se ne može ići dalje. Jedna vjera ne smije biti protiv druge: ako ne mogu

jedna s drugom, onda mogu jedna pored druge, a ne moraju jedna protiv druge. Razlike među religijama nisu više osnova za netrpeljivost i sukobe, već povod za razumijevanje i saradnju. Netrpeljivost je nespojiva s izvornim porukama svjetskih religija. Maks Veber navodi da su u helenskom svijetu čak i zavađeni narodi poštovali bogove svojih protivnika i prinostili im žrtve (Šušnjić, 2001). U savremenom svijetu pluralističkih vjerovanja trpeljivost postaje mjerilo vrijednosti jedne vjere. Trpeljivost je nužan uvjet u društvima vjerske, nacionalne i kulturalne različitosti.

Kopilović (2001) smatra da tolerancija postaje moralna kategorija, jer Bog ne da čovjeku vlast da sa žitom čupa i kukolj, nego ostavlja sve za vrijeme žetve koja je pridržana jedino poznavaoču čovjeka Bogu, da on razdvoji kukolj od pšenice. Tako u ovom vremenu napetosti i sukoba, tolerancija je moralni put kršćanina kao nadogradnja veće kategorije. Suživot je također, moralna kategorija vjernika, jer „dirigira“ njegov odnos s drugima i drugačijima, ali ne samo u vidu podnošenja i strpljivosti, nego poticaja za saradnju. Suživot je aktivna etika kršćanina gdje saraduje s onima koji su možda i izvan crkve, ali putuju istim životnim putem i izgrađuju isto društvo, da u suživotu, obogaćujući vrednotama jedni druge, unapređuju opće dobro svih ljudi. I opet to nije kompromis nego istinsko vrednovanje i unapređivanje različitosti, ostavljajući potpunu autonomnost vlastitim područjima znanosti, kulture i politike.

Prema Hamidullahu (1982) islam je vjera koja dozvoljava toleranciju. Kur'an priznaje Musaov Tevrat (Mojsijeva Thora), Davudov Zebur (Davidovi Psalmi) i Isaov Indžil (Isusovo Evanđelje) kao i ostale ranije svete knjige. Kur'an priznaje da su istinite knjige prije njega objavljene od Jednog istog i zajedničkog Boga. Tolerancija i otvorenost koja se često ističe kao vrlina muslimanskog mentaliteta je u islamu zasnovana na monoteističkom načelu – njima su bliski ljudi Knjige (židovi i kršćani) (Cvitković, 2005a). Spomenutu toleranciju potvrđuje i ajet u kome se kaže: „Vjernicima su najbliži prijatelji oni koji kažu: 'Mi smo kršćani'“ (Kur'an, Al-Ma'ida, 82).

Nakon veoma nemilih događaja devedesetih godina prošlog stoljeća na ovim prostorima, Cvitković (2005b) postavlja pitanje: Koji su mogući putevi utjecaja religije i religijskih zajednica na proces pomirenja u Bosni i Hercegovini? Iz-

dvajamo neke od tih puteva relevantnih za ovu temu:

- Odgajati, učiti sljedbenike, naročito mlade, vjernosti vlastitoj tradiciji uz, istovremeno, poštovanje tradicije drugih; prihvaćanje drugoga kakav jeste u njegovoj drugosti;
- Odgajati mlade naraštaje, kroz sate vjeronauke u školama, za promicanje kulture mira i tolerancije (mada, izgleda, da bi toga još više trebalo nuditi starijima);
- Odgajati, svaka svoje sljedbenike, kao borce za mir i nenasilje u rješavanju društvenih konflikata;
- Odgajati svoje sljedbenike za dijalog. Ma koliko koristan dijalog ne treba voditi radi dijaloga već radi boljeg međusobnog razumijevanja, pronalaženja zajedničkog rješenja koje nameće zajednički život. Bez dijaloga je nemoguće doći do zajedništva u različitostima a da se ne ugroze te različitosti. Mladi trebaju shvatiti i prihvatiti da cilj dijaloga nije brisanje razlika među religijama i konfesijama već upoznavanje s religijama i konfesijama „drugoga“ kao nečim što nije smetnja u zajedničkom životu (Cvitković, 2005b).

Pranjić (1996) naglašava važnost dijaloga u religijskoj pedagogiji. Prema njemu dijalog podrazumijeva dobro poznavanje vlastite religije ali i religije sugovornika. U multikulturalnoj zajednici dijalog je nužan i neizbježan. Religijska pedagogija naglašava da su kulturalno, politički, religijski i rasno miješane sredine budućnost čovječanstva. Ovome će doprinijeti ne samo sazrijevanje ljudske svijesti već i ekonomski faktor (Pranjić, 1996).

Uzimajući u obzir kroz kakva iskustva tokom historije je prošao i dan-danas prolazi narod s ovih područja, neophodno je uložiti maksimalne napore na putu jačanja tolerancije, razumijevanja, poštovanja i kvalitetnog suživota u BiH. Najbolji put ostvarivanja ovih vrijednosti jeste obrazovanje. Mladi naraštaji moraju se odgajati da tolerišu i prihvataju druge i drugačije radi zajedničkog dobra.

Zaključak

Može se zaključiti da u religijama postoje snažne pretpostavke za interkulturalni odgoj, odnosno elementi koji potiču toleranciju, su-

život, međusobno pomaganje i razumijevanje među ljudima, bez obzira na njihove različitosti. Sveti tekstovi monoteističkih religija prisutnih u Bosni i Hercegovini uključuju brojne primjere ove vrste. Pripadnici drugih označavaju se prijateljima, naglašava se zajedničko porijeklo svih ljudi, ističe se jednakost ljudi, bez obzira na rasu ili boju kože, potiče se činjenje dobra ljudima, bez obzira na njihove različitosti.

Dokumenti vjerskih zajednica, također, potvrđuju svoju nedvojbenu opredijeljenost za interkulturalne vrijednosti. Naglašavaju dijalog s predstavnicima monoteističkih religija, ali i s novim vjerskim zajednicama u BiH, afirmiraju vrijednosti međuvjerskoga suživota i tolerancije, potiču poštivanje drugačijih uvjerenja. Smatraju da svaka vjerska zajednica i crkva moraju osuditi i sankcionirati pojedince ili skupine iz svojih redova koji šire vjersku mržnju, negativno govore i omalovažavaju vjerovanja drugih ili potiču netoleranciju i netrpeljivost prema pripadnicima drugih vjera ili uvjerenja. Dokumenti vjerskih zajednica ističu i potrebu razumijevanja i osuđuju svaku diskriminaciju ljudi koja se provodi zbog rase ili boje kože, društvenog položaja ili religije. Stručnjaci za religijsku pedagogiju i sociolozi religija ističu potrebu i ukazuju na značaj interkulturalnih elemenata u religijskom poučavanju. Izgradnja tolerancije i kulture mira predstavljaju osnovne pretpostavke za kvalitetan suživot. Različitost treba biti tretirana kao kulturalno bogatstvo na ovim prostorima.

Budući da postoje elementi interkulturalnog odgoja u religijskim tekstovima, zatim opredijeljenost za interkulturalizam vjerskih zajednica, a što one naglašavaju kroz svoje službene dokumente te potrebe za promoviranjem interkulturalnih vrijednosti ukazane od strane stručnjaka, korisno bi bilo planski i sistematično uključivanje ovakvih elemenata u sadržaje nastave sve tri vjeronauke i na svim nivoima obrazovanja u BiH. Međunarodne institucije opetovano zahtijevaju izrazito uključivanje ovakvih elemenata u nastavu vjeronauke, kako bi ona doprinijela unapređenju međuljudskih odnosa i boljoj kvaliteti suživota. Kvalitetno uključivanje interkulturalnih elemenata u nastavu vjeronauke može doprinijeti unapređenju njenog društvenog statusa i vrijednosti te poboljšanju njene uloge u odgojno-obrazovanim sistemima na ovim prostorima.

Literatura

1. *Biblija. Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta.* (2009). Preveo Ivan Ev. Šarić, 4. popravljeno izd. Zagreb: Hrvatsko biblijsko društvo; Suizdavači: Sarajevo: Vrhbosanska nadbiskupija; Split: Verbum.
2. Cvitković, I. (2005a). *Odnosi između kršćana i muslimana – primjer Bosne i Hercegovine.* Zbornik radova „Vera – znanje – mir“, Beograd, (bez izdavačke kuće), str. 131-146.
3. Cvitković, I. (2005b). *Uloga religijskih zajednica u procesu međunacionalnog pomirenja u Bosni i Hercegovini.* Zbornik radova „Vera – znanje – mir“, Beograd, (bez izdavačke kuće), str. 35-52.
4. Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on the Religion or Belief (UN, 1981).
5. *Drugi vatikanski koncil. Dokumenti.* (1972). Drugo dopunjeno izd. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
6. El-Buhari, M. I. (1995). *Sahihul-Buhari.* (Prijevod i komentar Hasan Škapur). Sarajevo: MAG.
7. Falanga, M. (1993.). *La prospettiva interculturale nella scuola elementare.* “Scuola Italiana Moderna”, 14, 102.
8. Gošović, R.; Mrše, S.; Jerotijević, M.; Petrović, D.; Tomić, V. (2007). *Vodič za unapređenje interkulturalnog obrazovanja.* Beograd: Fond za otvoreno društvo.
9. Hull, J., M. (1992). *Religion and Education in a Pluralist Society.* Religion, Education and the Constitution. Dermont A. Lane, Dublin: Columbia Press, ISBN: 1 85607 051 4, pp. 15-33.
10. Hamidullah, M. (1982). *Uvod u islam.* Sarajevo: Starješinstvo islamske zajednice.
11. Hofstede, G. (1991). *Cultures and organizations: Software of the mind,* New York: McGraw-Hill.
12. *Kur'an s prijevodom.* (1977). (S arapskog preveo Besim Korkut). Medina Munevvera: Kompleks Hadimul-Haremejniš-Šerifejniš-Melik Fahd za štampanje Mushafi Šerifa; Sarajevo: Orientalni institut.
13. Kopilović, A. (2001). *Teologija ekumenizma kao put zajedno.* Religije Balkana: susreti i prožimanja. Beograd: Beogradska otvorena škola, str. 36-53.
14. Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju. “Službeni list Bosne i Hercegovine”, 18/2003.
15. Pašalić-Kreso, A. (1999). *Multietnički i multikulturalni odgoj nasuprot getoizaciji.* “Naša škola”, XLVI/10, str. 5-18. Sarajevo.
16. *Pedagoška enciklopedija 1.* (1989). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
17. Perotti, A. (1995). *Pledoaje za interkulturalni odgoj i obrazovanje.* Zagreb: Educa.
18. Pranjić, M. (1996). *Religijska pedagogija: naziv, epistemologija, predmet i omeđenje.* Zagreb: Katehenski salezijanski centar.
19. Shreiner, P. (2005). *Religious Education in Europe.* (<http://resources.eun.org/etwinning/europa2.pdf>) (27.5.2012)
20. Šušnjić, Đ. (2001). *Verski dijalog i tolerancija – drama razumevanja.* Religije Balkana: susreti i prožimanja. Beograd: Beogradska otvorena škola, str. 17-35.
21. Universal Declaration on Cultural Diversity (UNESCO, 2001);
22. http://www.rijaset.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=5756:nacrt-platforme-islamske-zajednice-u-bih-zadialog&catid=262:nacrt-platforme-islamske-zajednice-u-bih&Itemid=76 (5.5.2010)

Summary الموجز

THE PROSPECTS OF DEVELOPING
INTERCULTURAL BRINGING UP THROUGH
THE CLASS OF RELIGIOUS STUDIES

Senad Bećirović, PhD

The aim of this article is to determine the possibilities of developing an intercultural bringing up through teaching the class of religious studies. Having in mind that the international institutions concerned with educational issues in their official documents explicitly request the development of interculturalism, and further that local laws and regulations, accepting the directives and suggestions given in these international documents, request promotion of intercultural values, we have researched some options for the development of intercultural bringing up in the class of religious studies. After we established the meaning of the term intercultural bringing up we focused our attention on the elements of interculturalism in the holy texts. We observed how the holy texts advocate respect, recognition and understanding of the others and the different. Next we researched some documents of religious communities bringing forth the elements that are concerned with the topic of intercultural values. At the end of the article we presented some thoughts of the experts in the field of the development of intercultural sensibility through teaching the religious studies.

Key words: intercultural bringing up, religious studies class, the holy texts, international documents, documents of the religious communities, tolerance, living together, recognising and understanding

إمكانية تنمية تربية الانفتاح على الثقافات عن طريق دروس التربية الدينية

سناد بتشيروفيتش

يهدف هذا العمل إلى تحديد إمكانات تربية الانفتاح على الثقافات عن طريق دروس التربية الدينية. إن المؤسسات الدولية التي تعالج مسألة التربية تطالب بوضوح في وثائقها الرسمية بتنمية الانفتاح على ثقافات الآخرين. وأن تتبنى القوانين وأنظمة التعليم المحلية توجيهات وتوصيات الوثائق الدولية. وتعمل على تشجيع قيم الانفتاح على الثقافات. لذا قمنا ببحث إمكانات تنمية تربية الانفتاح على الثقافات عن طريق التعليم الديني. وبعد تحديد مفهوم "تربية الانفتاح على الثقافات" تم التركيز في هذا العمل على عناصر الانفتاح على الثقافات في النصوص المقدسة. فتم بحث الطرق التي تشجع بها النصوص المقدسة على احترام الآخرين والمغاييرين وتقديرهم وفهمهم. وبعد ذلك تم الاطلاع على عدد من وثائق الطوائف الدينية وبحث اختيارها لقيم الانفتاح على الثقافات. وأخيرا تم استعراض آراء عدد من الخبراء حول تنمية حس الانفتاح على الثقافات أثناء التعليم الديني.

الكلمات الرئيسية: تربية الانفتاح على الثقافات. التعليم الديني. النصوص المقدسة. الوثائق الدولية. وثائق الطوائف الدينية. التسامح. التعايش. الاحترام. الفهم.